

УДК 911.3 : 502.7

ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В. Горун

*Одеський державний екологічний університет,
вул. Львівська, м. Одеса, 65016, Україна*

На основі комплексної характеристики і бальних оцінок природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів отримано сумарний бал рекреаційно-ресурсного потенціалу адміністративних районів Одеської області. Отримані результати характеризують забезпеченість того чи іншого району рекреаційними ресурсами, регіональні відмінності між ними та на можливості розвитку рекреаційної галузі в регіоні.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, рекреаційні критерії та показники, оцінні бали.

Оцінка рекреаційного потенціалу території слугує основою для оптимізації, раціоналізації просторової господарської організації територіальних рекреаційних систем, визначення цінності окремих ресурсів, виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості ресурсами, визначення шляхів раціонального використання ресурсів і збалансованого розвитку території.

Для успішного планування та управління рекреаційною галуззю важливою є оцінка кількісних і якісних характеристик рекреаційних ресурсів.

Особливості рекреаційних ресурсів Одеського регіону висвітлені в багатьох публікаціях. Однак практично всі вони мають описовий характер. Віддаючи належне такому описовому підходу до вивчення рекреаційних ресурсів будь-якої території, слід відзначити, що його недостатньо для оцінювання рекреаційного потенціалу будь-якої території, оскільки він не дає змоги порівнювати територіальні комплекси між собою або визначати місце кожного за оцінюваною ознакою в загальній системі. Тому більш точна і детальна оцінка рекреаційних ресурсів окремих адміністративних районів області залишається актуальним завданням.

Рекреаційний потенціал території досліджували В.С. Преображенський (1975), І.Д. Родічкін (1978), Н.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебов (1981), Л.О. Багрова (1982), І.В. Зорін, І.І. Пірожник (1985), М.П. Крачило (1987), В.С. Кравців, С.П. Кузик (1999), О.О. Бейдик (2001), В.Ф. Данильчук, О.І. Шаблій (2003), І.В. Смаль (2004), Н.В. Фоменко (2007). З урахуванням їхнього досвіду оцінено рекреаційно-ресурсний потенціал території Одеської області.

Оскільки рекреаційні ресурси, а саме природні та історико-культурні, є визначальними у розвитку рекреаційної галузі області, оцінювалися саме ці фактори.

При оцінюванні території була використана трибальна система з оцінкою за ступенями сприятливості рекреаційних територій (сприятливі, відносно сприятливі, несприятливі).

Оцінка рекреаційного природно-ресурсного потенціалу. Територія Одеської області, насамперед, її приморська смуга, має високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал, зокрема, теплий клімат, морські пляжі, лікувальні грязі, джерела мінеральних вод, ропу лиманів та озер, унікальні природні комплекси, мальовничі краєвиди, мисливські та рибальські угіддя, акваторії лиманів, озер, моря, придатні для водного спорту та оздоровлення. Поєднання всіх цих факторів створює умови, надзвичайно сприятливі для організації відпочинку і розвитку санаторно-курортної галузі.

Аналіз регіональних особливостей формування рекреаційного потенціалу послужив підставою для виокремлення таких факторів природних рекреаційних ресурсів: біокліматичні; геоморфологічні; структурні елементи екологічної мережі (площі природно-заповідних територій, водно-болотних угідь, залісненість, залугованість, заболоченість території) та бальнеологічні (наявність мінеральних вод та лікувальних грязей (пелодів)).

Найважливішим фактором природних рекреаційних ресурсів області є море і приморське розташування території. Влітку вода біля берегів моря прогрівається до +20 °С...+24 °С. Купальний сезон у середньому триває 114 днів. Морська вода багата хлоридами натрію та магнію, сульфатами кальцію, магнію, калію, солі йоду, залізом. Середній показник солоності узбережних вод моря становить 16 ‰. Хвилі, що розбиваються об береги, несуть на узбережжя значну кількість негативно заряджених іонів, корисних для організму людини. На організм людини тут сприятливо впливають: кліматичні, бальнеологічні, гідротерапевтичні фактори. Морські купання є своєрідним методом лікування, що в медицині отримав назву “таласотерапія”.

Загальна протяжність морських узбереж, з урахуванням лиманів, в Одеській області становить 394 км, з них 175 км – це морські пляжі, придатні для використання з рекреаційною метою. Найкращими серед них є природні пляжі пересипів, піщаних кіс. Це ділянки узбережжя в районі Лузанівки, Кароліно-Бугазу – Затока, Будацький пересип, пересип Тилігульського лиману, Жебріяньська коса. В межах міської зони Одеси створені штучні пляжі “Аркадія”, “Дельфін”, “Отрада”, “Золотий Берег”, “Великий Фонтан” [1].

Середня тривалість періоду комфортного літнього відпочинку на одеському узбережжі становить 120 днів. Особливістю клімату є значна кількість ясных сонячних днів – до 290 на рік.

Загалом клімат Одеської області помірно континентальний з недостатнім зволоженням, короткою м’якою зимою і тривалим спекотним літом. Для врахування зв’язку між метеорологічними умовами і самопочуттям людини використані методики Н.М. Ветрової та В.І. Русанова [2; 3].

Кліматичний фактор, зокрема, середня температура повітря за липень, вологість, інтенсивність сумарної сонячної радіації, тривалість сонячного сьйва за рік, кількість днів з $t \geq 15^{\circ}\text{C}$, швидкість вітру, тривалість періоду можливої геліотерапії, майже однаковий для всієї території (17-22 бали) і є комфортним для відпочинку (табл. 1). Максимальні бали отримали узбережні райони та райони, на території яких є озера та річки рекреаційного призначення, за рахунок врахування показника “середня температура води”. Дисконфортною для рекреантів є смуга між лініями Велика Михайлівка – Ширяєве – на півночі та Суворове – Арциз – Біляївка – Комінтернівське – на півдні як най-

більш посушлива. У цій смузі 20-30 днів на рік і більше спостерігається температура повітря понад +30° С. При цьому на крайньому півдні області таких днів буває 20-10 і менше за рахунок пом'якшення клімату морем [1].

Крім загальноприйнятих кліматичних показників рекреаційної придатності ландшафтів, вважаємо за необхідне врахувати геоморфологічні показники і показники акваторій водних об'єктів, зокрема, акваторії Чорного моря і лиманів. Для цього варто скористатися критеріями оцінки В.Ф. Данильчука [4], зведеними в одну оцінну шкалу, в якій кожен із показників отримав як якісну, так і кількісну бальну оцінку ступеня сприятливості рекреаційного ресурсу.

На підставі аналізу 10 геоморфологічних показників (щільність розчленування, глибина розчленування, крутизна схилів, підступи до води; наявність і структура пляжів, берегів, мілин; розораність; оцінка естетичних якостей території, оцінка водоймищ) визначено підсумковий бал ландшафтної оцінки території кожного району (див. табл. 1). Найвищі бали отримали Татарбунарський (26), Білгород-Дністровський, Комінтернівський, Овідіопольський (22-24) райони. Стан берегів, відкритість підступів до води, переважання піщаних пляжів і невеликі глибини в узбережній смузі позитивно впливають на рекреаційні можливості території. Високі бали (18-21) мають райони, на території яких є озера та річки рекреаційного призначення. Райони з малими та середніми річками, що пересихають, – Котовський (12), Велико-Михайлівський, Фрунзівський (13) – отримали найнижчі бали.

Таблиця 1

Оцінка рекреаційних ресурсів адміністративно-територіальних одиниць
Одеської області

Адміністративний район	Біокліматична оцінка	Геоморфологічна оцінка	Оцінка елементів екомережі	Бальнеологічна оцінка	Оцінка природно-рекреаційного потенціалу
м. Одеса	21	25,5	6	6	58,5
Ананьівський	17	15	8	1	41
Арцизький	21,5	16,5	7	3	48
Балтський	20	17,5	10	1	48,5
Березівський	21	17,5	10	1	49,5
Білгород-Дністровський	22	24	9	6	61
Біляївський	21,5	23,5	8	4	57
Болградський	21,5	17,5	6	3	48
Великомихайлівський	18	13	8	1	40
Іванівський	18	13,5	8	2	41,5
Ізмаїльський	22	19,5	7	3	51,5
Кілійський	22	21,5	9	2	54,5
Кодимський	20	15,5	9	1	45,5
Комінтернівський	21,5	22	10	5	58,5

Котовський	17	12	8	1	38
Красноокнянський	20	16	7	1	44
Любашівський	20	16,5	7	1	44,5
Миколаївський	21	17	7	1	46
Овідіопольський	21,5	23	10	2	56,5
Ренійський	22	20	6	1	49
Роздільнянський	21	13,5	8	1	43,5
Савранський	20	20,5	10	1	51,5
Саратський	18,5	14	6	3	41,5
Таругинський	21,5	18	8	1	48,5
Татарбунарський	22	26	11	6	65
Фрунзівський	17	13	9	1	40
Ширяївський	18	13,5	8	1	40,5

Велике значення для рекреації мають залуговані природні комплекси. Найбільша їх площа (35,8%) характерна для Балтського району, тому за цим показником він отримав максимальну кількість балів. Великі площі залугованості (15-23%) характерні для північних і деяких центральних районів, які належать до сприятливих, а незначні площі – для південних (близько 5%).

Для всіх районів Одеської області характерні високий і середній рівні розораності (75,7–91,8%), що негативно впливає на рекреаційну цінність районів.

Рекреаційний потенціал території помітно погіршує заболоченість. Аналіз цього показника показав, що вся територія Одеської області, окрім Кілійського (21,78%) і Біляївського (7,75%) районів, є малозаболоченою (0,07-1%) і відповідно оцінюється 3 балами.

У межах регіону розміщені унікальні природні комплекси – плавні, що формуються у гирлах Дунаю та Дністра. Це заповідні ландшафтно-гирлові ділянки, що мають глобальний біосферний статус і виділені як “Дунайський біосферний заповідник” та національний парк “Дністровські плавні”.

На сьогодні природно-заповідний фонд Одеської області складається з 122 територій і об’єктів, серед яких 16 об’єктів загальнодержавного значення і 106 об’єктів місцевого значення. Загальна площа природно-заповідних територій 150,8 тис. га, або 4,57 % загальної площі території Одещини [5].

Природно-заповідні території області розташовані нерівномірно: найбільшу площу вони займають у Кілійському (37,89% загальної площі району), Татарбунарському (16,18%) та Савранському (13,62%) районах. Ці райони вважаються в області найбільш перспективними для розвитку екологічного туризму. У Красноокнянському, Любашівському, Ренійському і Саратському районах об’єктів природно-заповідного фонду нема.

У структурі рекреаційного потенціалу Одеської області визначальну роль відіграють цілющі фактори причорноморських лиманів: особливий мікроклімат, вода лиманів з розчиненими в ній солями (ропа), пісок їх узбереж, лікувальні грязі. Найбільш інтенсивно використовуються грязі Куяльницького лиману, найбільш якісні за властивостями, і Будацького та Тилігульського лиманів.

Найбільші запаси пелюдів зосереджені в Комінтернівському і Татарбунарському районах, вони отримали по 3 бали. Відповідно по 2 додаткові бали отримали також Білгород-Дністровський, Біляївський і Кілійський райони (див. табл. 1).

Важливою і невід'ємною складовою рекреаційних ресурсів є мінеральні води. Найвищі бали отримали місто Одеса, Ізмаїльський і Білгород-Дністровський райони, також багато балів отримали Біляївський, Саратський, Татарбунарський райони, мінеральні води яких використовуються в питному лікуванні на одеській групі курортів (мінеральні лікувально-столові води промислового розливу). Найменші бали серед районів, які мають здебільшого лікувально-столові та лікувальні мінеральні води, отримали Кілійський, Ренійський і Роздільнянський райони. Північні райони Одеської області отримали також низькі бали, вони забезпечені природними столовими водами низької мінералізації, які використовуються в господарсько-питному водопостачанні (див. табл. 1).

За переліченими показниками природних рекреаційних ресурсів були оцінені 26 адміністративних районів Одеської області. Як видно з табл. 1, найвищим природно-ресурсним потенціалом для розвитку туризму володіють місто Одеса (58,5 бала), Татарбунарський (65), Білгород-Дністровський (61), Комінтернівський (58,5) та Біляївський (57) райони завдяки наявності на цих територіях унікальних і різноманітних рекреаційних ресурсів у великих обсягах. Найнижчі оцінки отримали Котовський (38 балів), Фрунзівський (40) та Ширяєвський (40,5) райони, в яких рекреаційних ресурсів небагато.

Отримані результати свідчать про високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал усієї Одеської області [6].

Оцінка історико-культурного потенціалу. Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на рекреаційні ресурси і суттєво впливати на отримання прибутків.

У нашій державі історико-культурні об'єкти практично не оцінені як рекреаційні ресурси, більшість визначних пам'яток не включена у туристичні маршрути, що обмежує їх використання. Все це помітно впливає на вітчизняний туристичний бізнес.

Якщо критерії і методика оцінки природних рекреаційних ресурсів розроблена досить добре, то загальноприйнятої схеми оцінки історико-культурних ресурсів не існує.

Своєрідність туристично-екскурсійного потенціалу області визначається численними пам'ятками різних часів (тут зосереджені пам'ятки епохи палеоліту і неоліту, античної культури, культури скіфів і сарматів, інших стародавніх народів) з відомими історико-культурними заповідниками, архітектурними пам'ятками, пам'ятниками та музеями. Це відомі у світі Одеський національний академічний театр опери і балету, знамениті Потьомкінські сходи, українська Венеція – місто Вилкове, фортеця XII-XV ст. в м. Білгород-Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятки культової архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та багато чого іншого. Понад 5000 об'єктів культурної спадщини загальнодержавного та місцевого значення створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних серед туристів регіону [1].

Землі Одеської області упродовж останніх двох століть багатократно змінювали свою державну приналежність, чим пояснюється розмаїття етнічної структури і культурних традицій (тут проживають українці, росіяни, болгары, румуни, німці, молдовани, гагаузи, євреї та представники інших народів).

Для визначення історико-культурного рекреаційного потенціалу адміністративних

районів Одеської області використані такі ознаки [7]: кількість історико-культурних об'єктів (археологічних, історичних, монументальних, містобудування та архітектури), насиченість території (кількість об'єктів на 100 км²) та коефіцієнт пізнавальної цінності історико-культурних рекреаційних ресурсів (табл. 2).

Найсприятливішими для розвитку пізнавального туризму та найбільш забезпеченими об'єктами, що мають історичну та культурну цінність, є місто Одеса та Ізмаїльський (по 16 балів), Біляївський (15 балів), Білгород-Дністровський і Болградський (по 14 балів) райони. Найнижчі оцінки отримали Красноокнянський (5 балів), Любашівський та Фрунзівський (по 6 балів) райони.

Таблиця 2

Оцінка історико-культурних рекреаційних ресурсів адміністративно-територіальних одиниць Одеської області

Адміністративний район	Історико-культурні об'єкти					Шт/100 км ²	К _{пц}	Бали
	археологічні	історичні	монументальні	містобуд., архітектур.	Σ			
Ананьївський	7	46	9	22	84	8	0,40	9
Арцизький	130	30	1	15	176	13	0,70	10
Балтський	85	59	3	26	173	13	0,79	13
Березівський	31	58	7	–	96	6	0,46	8
Білгород-Дністровський	118	51	8	44	221	12	0,97	14
Біляївський	127	79	9	9	224	15	0,99	15
Болградський	176	23	5	37	241	18	0,95	14
Велико-михайлівський	22	34	6	2	64	4	0,35	7
Іванівський	30	63	4	1	98	8	0,50	9
Ізмаїльський	86	38	17	52	193	16	0,77	16
Кілійський	44	20	3	23	90	7	0,39	7
Кодимський	83	57	3	6	149	18	0,67	12
Комінтернівський	48	59	7	3	117	8	0,52	10
Котовський	8	67	7	3	85	8	0,45	9
Красноокнянський	13	37	–	–	50	5	0,29	5
Любашівський	42	34	–	3	79	7	0,36	6
Миколаївський	23	45	4	1	73	7	0,38	7
Овідіопольський	97	51	6	7	161	19	0,75	12
Ренійський	62	11	2	6	81	9	0,31	8
Роздільнянський	43	54	1	3	101	7	0,56	8
Савранський	28	30	2	3	63	10	0,29	7
Саратський	86	28	1	10	125	9	0,52	9
Тарутинський	81	20	7	4	112	6	0,43	8

Татарбунарський	131	30	7	10	178	10	0,79	12
Фрунзівський	11	30	2	1	44	5	0,22	6
Ширяївський	4	41	4	9	58	4	0,24	7

Аналіз значень історико-культурного рекреаційного потенціалу дав можливість поділити всі райони на три групи: високоатрактивні (13-16 балів) – місто Одеса та 5 районів; середньоатрактивні (9-12) – 9 районів; малоатрактивні (5-8) – 12 районів.

Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу Одеської області. На підставі узагальнення бальних оцінок показників природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів отримано підсумкові бали оцінки адміністративних районів території дослідження.

Найбільше балів отримали Татарбунарський (77 балів) і Білгород-Дністровський (75 балів) райони та місто Одеса (74,5 балів), що свідчить про їх високу забезпеченість природними та історико-культурними рекреаційними ресурсами.

Найнижчі сумарні оцінки отримали Фрунзівський, Велико-Михайлівський, Котовський і Ширяївський райони (відповідно, 46, 47, 47, 47,5 балів), що пояснюється низькими природними показниками, відсутністю деяких факторів (лікувальних грязей і водних об'єктів рекреаційного призначення) та незначною кількістю історико-культурних рекреаційних ресурсів. Це відносить їх до територій, мало забезпечених рекреаційними ресурсами, господарська діяльність яких не має вираженого рекреаційного напрямку.

Оцінювання показало значні регіональні (адміністративно-територіальні) відмінності в забезпеченості рекреаційними ресурсами. В межах Одеської області виокремлено три групи територій: найбільш забезпечені (68 – 78 балів) – місто Одеса, Білгород-Дністровський, Біляївський, Овідіопольський та Татарбунарський райони; території з середнім рівнем забезпеченості (57 – 67 балів) – Арцизький, Балтський, Березівський, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Кодимський, Комінтернівський, Ренійський, Савранський і Тарутинський райони та групу з 11 районів, які характеризуються слабкою забезпеченістю рекреаційними ресурсами (менше 56 балів).

Комплексна оцінка рекреаційних ресурсів дає змогу визначити рекреаційний потенціал території будь-якого рангу і порівнювати за цим показником різні території між собою.

Оцінювання на прикладі Одеської області наочно відображає картину забезпеченості того чи іншого району Одеської області рекреаційними ресурсами, а також можливості розвитку як складових, так і комплексу загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Одеський регіон: природа, населення, господарство: Навчальний посібник / О.Г. Топчів та ін. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
2. *Ветрова Н.М.* Экологическая безопасность рекреационного региона: Монография. – Симферополь: РИОНАПКС, 2006. – 297 с.
3. *Русанов В.И.* Методы исследования климата для медицинских целей. – Томск, 1973. – 274 с.
4. *Данильчук В.Ф., Алейникова Г.М., Бовсуновская А.Я.* Методология оценки рекреационной территории: Монография. – Донецк: ДИТБ, 2003. – 352 с.
5. Екологічний паспорт регіону. Одеська область. – Одеса, 2011. – 164 с.

6. Горун В.В. Інтегральна оцінка природно-ресурсного потенціалу ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області // Екологія міст і рекреаційних зон. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня–1 червня 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 68-71.
7. Горун В.В. Інтегральна оцінка історико-культурних рекреаційних ресурсів Одеської області // Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи. Матеріали Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів, 5-6 квітня 2012 р. – Харків, 2012. – С. 251-253.

*Стаття: надійшла до редколегії 25.05.2012
прийнята до друку 06.06.2012*

ESTIMATION OF RECREATIONAL RESOURCE POTENTIAL OF THE TERRITORY OF ODESSA REGION

Gorun V.V.

*Odessa State Environmental University
Lvivska Str., UA – 65016 Odessa, Ukraine*

It has been received integrated point of recreation resource potential for the administrative districts of Odessa region on the basis of the complex characteristic and score points of natural, historical and cultural recreational resources. These results demonstrated provision of every district with recreational resources, showed regional differences between districts and indicated opportunities for further development of the recreational industry of the region.

Key words: recreational potential, recreational activity, recreational resources, recreational criteria and indicators, score points.

ОЦЕНКА РЕКРЕАЦИОННО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

В. Горун

*Одесский государственный экологический университет,
ул. Львовская, г. Одесса, 65016, Украина*

На основе комплексной характеристики и бальных оценок природных и историко-культурных рекреационных ресурсов получено суммарный балл рекреационно-ресурсного потенциала для административных районов Одесской области. Полученные результаты наглядно отразили картину обеспеченности того или иного района рекреационными ресурсами, показали региональные различия между ними и указали на возможности дальнейшего развития рекреационной отрасли в регионе.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, рекреационная деятельность, рекреационные ресурсы, рекреационные критерии и показатели, оценочные баллы.